

УДК 631.152.2:330.341.1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.231018.118.251

Макаренко С. М., к.е.н.*Херсонський державний університет*

У статті встановлено, що інвестиції потрібні підприємствам для організації ефективного процесу з виробництва якісної продукції, забезпечення прибуткової господарської діяльності. Держава зобов'язана регулювати та сприяти створенню в країні привабливого інвестиційного клімату, залучати та направляти інвестиції у пріоритетні галузі виробництва для задоволення першочергових потреб населення. Проведені дослідження свідчать, що економіка України нині не може задовольнити вимоги західних інвесторів. Серед основних причин непривабливості українського інвестиційного клімату є повільні темпи реформування економіки, законодавчої бази, а також нераціональний розподіл внутрішніх інвестицій – приватних і державних, високі податки, надмірне регулювання та заполітизованість економіки. Доведено, що при визначенні доцільності інвестування у національну економіку іноземному інвесторові потрібно також враховувати особливості розвитку та наявну сукупність можливостей кожної адміністративно-територіальної одиниці. Відсутність обґрунтованого методичного підходу щодо оцінювання розвитку не дозволяє потенційному інвесторові визначити реальний стан справ в окремому регіоні та країні в цілому, що, як наслідок, може призвести до зменшення обсягів залучення іноземного капіталу у вітчизняну економіку. Здійснено оцінювання рівня інвестиційної привабливості Херсонської області. Виявлено, що головна причина прорахунків у залученні іноземних інвестицій полягає у тому, що в Україні досі немає системної політики з формування інвестиційного клімату. Зокрема, це стосується недосконалості регіональної політики, спрямованої на забезпечення інвестиційної складової економічної безпеки. Результати дослідження можуть бути використані всіма зацікавленими сторонами, включаючи органи державної влади та місцевого самоврядування, провідні підприємства регіону.

Ключові слова: прями інвестиції; розвиток адміністративно-територіальних одиниць; державна політика; інвестиційна привабливість Херсонської області; сільськогосподарська галузь

UDC 631.152.2:330.341.1

THEORETICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF INVESTMENT-INNOVATIVE ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

DOI 10.30838/ P.ES.2224.231018.118.251

Makarenko S., PhD in Economics*Kherson State University*

© Макаренко С. М., к.е.н., 2018

The article establishes that investments are necessary for the enterprises for the organization of effective process of production of qualitative production, ensuring profitable economic activity. The state is obliged to regulate and promote the creation of an attractive investment climate in the country, attract and direct investment in priority sectors of production to meet the priority needs of the population. Studies show that the economy of Ukraine now cannot meet the requirements of Western investors. Among the main reasons for the unattractiveness of the Ukrainian investment climate are the slow pace of reforming the economy, the legislative framework, as well as the irrational distribution of domestic investment – private and public, high taxes, excessive regulation and politicization of the economy. It is proved that when determining the feasibility of investing in the national economy, a foreign investor should also take into account the peculiarities of development and the available set of opportunities of each administrative-territorial unit. The lack of a sound methodological approach to the assessment of development does not allow a potential investor to determine the real state of affairs in a particular region and the country as a whole, which, as a result, can lead to a decrease in the volume of foreign capital in the domestic economy. The level of investment attractiveness of the Kherson region is estimated. It is revealed that the main reason for miscalculations in attracting foreign investment is that in Ukraine there is still no systematic policy on the formation of the investment climate. The results of the study can be used by all stakeholders, including public authorities and local self-government, leading enterprises in the region.

Keywords: direct investments; development of administrative-territorial units; state policy; investment attractiveness of Kherson region; agricultural industry

Актуальність проблеми. Пріоритетність розвитку аграрного сектору економіки України зумовлюється тим, що в сучасних умовах занепаду промисловості, пов'язаного з неефективною політикою приватизації та обмеженістю джерел фінансування для впровадження інноваційних технологій, ефективного використання наявних природних ресурсів є запорукою розвитку регіональної та національної економіки взагалі.

Однією з найголовніших проблем, яка стримує розвиток вітчизняних сільськогосподарських підприємств, залишається застаріла матеріально-технічна база, низький рівень освоєння новітніх технологій, що є актуальним для розвитку бізнесу в економічно розвинених країнах світу та ключовим елементом підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішніх та зовнішніх ринках збуту продукції. Ефективному процесу впровадження та практичного освоєння інноваційних розробок у сільському господарстві перешкоджають відсутність належної фінансової підтримки від органів державної влади та місцевого самоврядування, надмірно високі відсоткові ставки за користування

позиковим капіталом, а також низький рівень інвестиційної активності та безсистемність й неузгодженість дій з боку провладних структур щодо покращення інвестиційної привабливості економіки України. Тому виникає необхідність у глибокому вивченні сучасних теоретичних аспектів інвестиційно-інноваційної діяльності аграрних підприємств в сучасних умовах нестабільного бізнес-середовища як складової частини підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств активно обговорюються і висвітлюються в літературі, зокрема, в роботах І. П. Андрушкова, О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишина [1], І. О. Бланка [2], С. О. Гуткевича [3], С. О. Кушнір [4], Т. В. Майорової [5], Н. М. Олійник, Л. О. Корчевської [10], І. В. Шарапи [13-14] та ін. Проте деякі аспекти управління інвестиційно-інноваційною діяльністю аграрних підприємств сьогодні вимагають більш детального аналізу та осмислення із урахуванням специфічних особливостей діяльності та адаптації підприємств до конкурентних умов функціонування у відповідній галузі.

Мета роботи полягає у проведенні досліджень та науковому обґрунтуванні процесів управління інвестиційно-інноваційною діяльністю аграрних підприємств в системі еколого-економічних відносин.

Викладення основного матеріалу дослідження. Важливою передумовою стійкого економічного зростання в Україні є активізація інвестиційно-інноваційної діяльності. Сьогодні особливо важливою є необхідність вдосконалення державної інвестиційної політики, спрямованої на активізацію інвестиційної діяльності, оскільки держава виступає головним координатором інвестиційної діяльності в країні та прискорення економічного зростання [4].

Серед основних причин низького рівня якості життя населення є відсутність робочих місць з гідною заробітною платою, занедбаність закладів культури, охорони здоров'я тощо. Залучення іноземних інвестицій в економіку регіону шляхом створення спільних підприємств з іноземними інвестиціями дозволить створити не лише нові робочі місця з гідною заробітною платою, збільшити обсяги надходжень податків та зборів до бюджетів всіх рівнів, а й забезпечить розвиток суміжних соціальних сфер.

Слід зазначити, що економіка України нині не може задовольнити вимоги західних інвесторів. Серед причин непривабливості українського інвестиційного клімату називають повільні темпи реформування економіки, законодавчої бази, а також нераціональний розподіл внутрішніх інвестицій – приватних і державних, високі податки, надмірне регулювання та заполітизованість економіки [2].

Станом на 01 жовтня 2018 року загальний обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу), які були залучені в економічний розвиток України, склав майже 32 млрд. дол. США. Приріст прямих інвестицій за 9 місяців 2018 року склав 367,2 млн дол. США або 1,2% до обсягів на початок року. За видами економічної діяльності найбільшу питому вагу інвестиційних надходжень було направлено у розвиток промисловості (33,4% від загального обсягу), оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (15,5%), операції з нерухомим майном (12%) та фінансову й страхову діяльність (11,4%). Найбільший приріст інвестиційного капіталу протягом 9 місяців 2018 року спостерігався у промисловій галузі (145,2 млн дол. США або 1,4% до обсягів на початок 2018 року), у тому числі в переробній промисловості – приріст склав 166,8 млн дол. США або 2,1% до обсягів на початок року [11].

У регіональному розрізі збільшення іноземних інвестицій спостерігалось у Хмельницькій (+16,3% до обсягів на початок 2018 року), Вінницькій (+12%), Донецькій (+10,7%), Миколаївській (+8,2%), Кіровоградській (+5,5%), Закарпатській (+4,2%), Львівській (+4,1%), Чернівецькій (+3,2%), Волинській (+2,1%), Полтавській (+1,4%) областях та м. Києві (1,2%). В розрахунку на одну особу обсяг прямих інвестицій коливався від 41,8 дол. США у Тернопільській області до 5725,6 дол. США у м. Києві. Серед аутсайдерів по залученню прямих інвестицій в розрахунку на одну особу є також Чернівецька (48,6), Кіровоградська (77,5), Вінницька (141,3) та Хмельницька (155,6) області.

Відповідно до методичного підходу щодо оцінювання рівня розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що використовується науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України [7], за напрямом «Інвестиційна діяльність», який охоплює 6 щоквартальних показників, за підсумками січня-вересня 2018 року лідерами (1-5 місця) серед регіонів України є м. Київ, Донецька,

Дніпропетровська, Луганська, Київська області. Серед аутсайдерів (21-25 місця) опинилися Сумська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська області.

За субкомпонентою «Іноземні інвестиції» лідерами є м. Київ, Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Київська області; аутсайдерами – Сумська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Рівненська області.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що іноземні інвестори акцентують свою увагу та акумулюють інвестиційний капітал в переважній більшості у вітчизняних промислово розвинутих регіонах, нехтуючи потребами та економічною доцільністю до капіталовкладення у розвиток сільського господарства. Зазначене підтверджується відносно низькими позиціями аграрних регіонів як щодо оцінювання інвестиційної діяльності, так і щодо загальних рейтингових показників.

Залучення інвестицій в аграрний сектор економіки є ключовим завданням у сучасній економічній ситуації. Внутрішні та зовнішні інвестиції завжди сприяють прискоренню розвитку економіки та галузі в цілому.

У сучасному світі сільське господарство розглядається як один з основних факторів економічного і, перш за все, соціального розвитку. За оцінками вчених зростання ВВП, обумовлене сільським господарством, мінімум удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, отримане за рахунок інших галузей економіки. Україна володіє 9% світових запасів чорноземів, на яких створюється більше 18% ВВП та майже 9% валової доданої вартості [13].

Незважаючи на серйозні втрати виробничого потенціалу в порівнянні з 2000 роком (табл. 1), вітчизняна сільськогосподарська галузь є однією з найпотужніших і найважливіших складових національної економіки.

У 2017 році в сільському, лісовому та рибному господарствах було зайнято 2,9 млн осіб або 17,7% від загальної кількості зайнятих у національній економіці. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах в розрахунку на одного зайнятого за підсумками 2017 року складала майже 271,5 тис. грн. (у постійних цінах 2010 року), що на 34,9% більше у порівнянні з 2013 роком та на 1,4% менше у порівнянні з 2016 роком [8].

Таблиця 1 - Наявність сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах

Найменування	Роки					Темп росту, %	
	2000	2010	2015	2016	2017	$\frac{2017}{2000}$	$\frac{2017}{2016}$
Трактори, тис. шт.	318,9	151,3	127,9	132,7	129,3	40,5	97,4
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	65,2	32,8	26,7	27,4	26,8	41,1	97,8
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	33,5	10,9	10,2	10,3	9,5	28,4	92,2

Джерело: розроблено автором за [8]

Погіршення основних виробничих показників пов'язано, перш за все, із браком фінансових ресурсів для модернізації основних засобів та впровадження інноваційних технологій у виробничий процес. Незважаючи на вагомість сільського, лісового та рибного господарств для національної економіки протягом 9 місяців 2018 року відбулося вилучення іноземного капіталу із вказаної галузі в сумі 17,8 млн дол. США і станом на 01 жовтня 2018 року загальний обсяг прямих інвестицій склав лише 560,8 млн дол. США або 1,8% від загального обсягу інвестованого іноземного капіталу.

Зазначене також підтверджується на прикладі Херсонської області, аграрний потенціал земель якої наведено у табл. 2. Незважаючи на наявний природний потенціал, загальний обсяг прямих інвестицій, вкладених в економіку Херсонської області, станом на 01 жовтня 2018 року зменшився на 16,2 млн дол. США або на 7,4% у порівнянні з початком 2018 року, і склав 202,3 млн дол. США (0,6% від загального обсягу по Україні).

Таблиця 2 - Аграрний потенціал земель Херсонської області

Найменування	Площа, тис. га	Відсотків до загальної площі
Усього земель, у тому числі:	2846,1	100,0
- землі сільськогосподарського призначення	2031,8	71,4
- ліси та лісовкриті площі	152,0	5,4
- забудовані землі	73,4	2,6
- землі під водою	430,8	15,1
- відкриті заболочені землі	29,8	1,0
- інші землі	128,3	4,5

Джерело: розроблено автором за [12]

Недостатня інвестиційна привабливість аграрного сектору є наслідком фінансової нестабільності, високої фондомісткості продукції,

значної кредиторської заборгованості підприємств, високого рівня зносу основних засобів, відносно низького рівня продуктивності праці. Для забезпечення сільськогосподарських підприємств повноцінним функціонуванням необхідно щорічно забезпечувати активний приплив інвестицій і постійне збільшення їх обсягу, що неможливо без максимального залучення іноземних інвестицій. З огляду на те, що існуюча система показників оцінки ефективності інвестування капіталу не в повній мірі відповідає вимогам функціонування ринку і не враховує специфіки проектів у відповідних галузях економіки, слід використовувати методи оцінки ефективності інвестиційних проектів з розрахунком певної системи показників. Дані показники повинні враховувати економічні інтереси національних товаровиробників, вітчизняних інвесторів і держави в цілому, що виражаються в підтримці і розвитку пріоритетних галузей, створенні додаткових робочих місць і збільшенні обсягів сплачених податків та зборів до державного та місцевих бюджетів.

Від зростання ефективності ведення державної політики щодо покращення інвестиційного клімату в регіоні найбільше залежать місцеві суб'єкти господарювання. Створення необхідних умов для залучення іноземного капіталу в розвиток підприємства дозволить залучити додаткові фінансові ресурси без зростання рівня зобов'язань (короткострокових та довгострокових) підприємства.

Виходячи з проведених досліджень інвестиційного клімату країни, можна констатувати той факт, що Україні за останні роки не вдалося отримати мінімально необхідний рівень іноземних інвестицій для ефективного розвитку, а потреба в них за різними оцінками досягає 100 млрд. дол. США.

Серед можливих заходів державної політики, направлених на зростання обсягів залучення іноземного капіталу в аграрну галузь, є зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Водночас, за результатами опитування землевласників в рамках проекту “БАРОМЕТР ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ: інформаційна та адвокасі кампанія” було встановлено, що землевласники не бажають продавати свої землі, хіба що за умови отримання всієї суми коштів відразу. Проте вказане є перешкодою для сільськогосподарських виробників, які мають бажання купити землю у розстрочку і за

заниженою ціною. Також землевласники вважають, що суттєві проблеми при оформленні прав власності на землю, ймовірно, можуть виникнути у зв'язку з неподоланою корупцією серед представників органів державної влади та місцевого самоврядування - землевласники, які зустрічалися з неофіційними платежами, частіше вказують на складнощі у процедурі оформлення прав власності на землю [10].

На нашу думку на сьогоднішній день ще не відпрацьований належний механізм продажу земельних угідь. Зняття мораторію пропонується провести лише після досягнення сприятливих соціально-економічних умов та мінімізації корупційних проявів. Водночас потрібно враховувати і той факт, що зняття мораторію і створення відпрацьованого правового механізму продажу земельних угідь (їх прозорий продаж при мінімальних корупційних проявах), дозволило б істотно збільшити обсяги залучення іноземного капіталу в економіку країни.

На прикладі одного з провідних сільськогосподарських підприємств Херсонської області - СПрАТ імені Кірова, - виявлено, що за рахунок додатково залучених внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування у вигляді інвестицій (5 млн грн) та кредитних ресурсів фінансових установ (3 млн грн) підприємство зможе закупити новий гусеничний трактор «CASE Quadtrac 500» та отримати щонайменше 33,6 грн прибутку на кожен гривню інвестованих коштів навіть при мінімально допустимому терміну експлуатації техніки 5 років. Зазначене свідчить про економічну доцільність та обґрунтованість залучення додаткових джерел фінансування у розвиток аграрного сектору вітчизняної економіки.

Висновки та рекомендації. Результати проведеного дослідження свідчать, що в сучасних умовах ведення бізнесу розроблення обґрунтованого методичного підходу щодо оцінювання інвестиційної привабливості регіону та країни взагалі є необхідною умовою для збільшення обсягів залучення іноземного капіталу. Серед головних причин прорахунків щодо залучення іноземних інвестицій є те, що в Україні досі немає системної політики з формування привабливого інвестиційного клімату.

Проведені дослідження свідчать, що існуючі механізми розпорядження землею дуже заформалізовані, обмежують доступ до володіння землею, не дозволяють здійснити її передачу в ефективне господарювання. Земельні відносини вкрай політизовані, а політичні

інтереси й відомчі амбіції в Україні переважають загальноекономічні інтереси та економічні аспекти сталого розвитку певної адміністративної територіальної одиниці. І це незважаючи на той факт, що залучення іноземного капіталу для реалізації будь-якого інвестиційного проекту розвитку як аграрної галузі, так і інших галузей економічної діяльності, починається з оформлення земельних відносин і вирішення земельних питань.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розроблення методичного підходу до визначення найвагоміших факторів впливу на інвестиційну привабливість підприємства та регіону взагалі, а також системи переведення кількісних показників, різних за значенням та одиницями виміру, в єдину шкалу оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрушків І. П. Інвестування регіональної економіки та його ефективність в Україні: монографія / І. П. Андрушків, О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин.–Л.: ЛКА, 2010. – 192 с.
2. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента: в 2 т. / И. А. Бланк. – К.: Эльга: SMART BOOK, 2013. – Т. 1. – 672 с.
3. Гуткевич С. О. Інвестування: теорія і практика : навч. посіб. / С. О. Гуткевич. – 2-ге вид., допов. – Полтава : АСМІ, 2011. – 260 с.
4. Кушнір С. О. Інвестиційна привабливість агропромислового комплексу України: сучасний стан та перспективи / С. О. Кушнір, Л. М. Рудь // Збірник наукових праць «Проблеми системного підходу в економіці». – 2017. – № 1 (57). – С. 42-46.
5. Майорова Т. Підвищення ролі банківського інвестиційного кредиту в інноваційному розвитку економіки України / Т. Майорова, С. Урванцева // Вісник Національного банку України. – 2014. - № 3. – С. 30-35.
6. Макаренко С. М. Удосконалення процесів мотивації працівників до професійного розвитку в закладах вищої освіти / С. М. Макаренко, Т. С. Казакова, О. Д. Прокопчук // Науковий журнал "Економічний вісник Національного гірничого університету". Випуск 1 (61). 2018. - С. 144-153.
7. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за січень-грудень 2017 року (уточнені дані) / Відділ макроекономічної політики та регіонального розвитку НДЦ ІПР НАН України. - URL: <http://ndc-ipr.org/media/posts/presentations>
8. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2017 році // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Олійник Н. М. Актуальні проблеми легкої та текстильної промисловості України та шляхи їх вирішення / Н. М. Олійник, С. М. Макаренко // Проблеми легкой и текстильной промышленности Украины. – 2005. – № 1 (10). – С. 11-14.
10. Олійник Н.М. Оцінка інвестиційної складової економічної безпеки Херсонського регіону з метою залучення міжнародних проєктів / Н. М. Олійник, Л. О. Корчевська, С. М. Макаренко // Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки – Хмельницький. - № 1 (244). - 2017. - С. 130-134.
11. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України по регіонах у січні-вересні 2018 року // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Статистичний щорічник Херсонської області за 2017 рік // Головне управління статистики у Херсонській області. URL: <http://ks.ukrstat.gov.ua>.
13. Шарапа І. В. Підвищення ефективності використання інтелектуального потенціалу як головного критерію розвитку сільських територій / І. В.Шарапа, С. М.Макаренко, Н. М. Олійник // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – № 47. – С. 146-152.
14. Шарапа І. В. Якість життя населення як індикатор соціально-економічного розвитку регіону / І. В. Шарапа, С. М. Макаренко, Н. М. Олійник // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Херсон, 2011. № 77. - С. 345-348.